

Operi „Pühajärv“ muusika

Gustav Ernesaks oli oma esimese ooperi „Pühajärv“ loomisel asetatud väga raskesse olukorda. Süüliste libreto on oma huvitavast teemast ja muist voorustest hoolimata siiski rohkem objektiivselt kirjeldav kui dramaatiliselt arenev. Ernesaks on aga oma haruldase muusikalise kultuuri, peene maitse ja vokaalmuusika põhjaliku tundmisega suutnud suurel määral ületada libreto puudused ja pakub oma esimese suure teosega palju lootustäratavaid algatusi ning võimeid edaspidiseks arenemiseks. Ernesaksa kõige suuremaks väärtuseks tuleb lugeda asjaolu, et ta oma helikeeles on ürgselt, spontaanselt rahvalik. Oma sooloniing koorilauludes, millest paljud on saanud nii populaarseiks, et neid võib pidada rahvalauludeks. („Hakkame mehed minema“, „Mu isamaa on minu arm“ jt.), kasutab ta rikkalikult ja õnnestunult rahvalike intonatsioone kunstivormis. Sealjuures on ta oma toredas meloodiarikkuses, harmoneerimisvahendites ja modulatsioonides väga lihtne, arusaadav ja igale kuulajale südamelähedane. Tal on täiesti võõras igasuguste keerukate helikombinatsioonide väljamõtlemine, originaalitsemine, novaatorlike „võtete“ kasutamine. Tema väljendab oma tundeid siiralt ja muusikas ei ole poosi ega üleliigset. Taatost, väliste efektide taotlemist ega magedat sentimentaalsust. Sealjuures on ta ikka küllaltki isikupärane, s. t. ta leiab vahendeid ning võimalusi väljendada ennast omamoodi. Need voorused võimaldavad tema muusikal vahetult tungida kõige laiematesse rahvahulkadesse; lihtsameelsele, ilma muusikaliste teadmisteta kuulajale võib tema muusika niisama meeldida nagu professionaalsele kuulajalegi. Ernesaks on oma põhilaadilt lüüriline. Kuid kahtlemata on ta suuteline andma ka dramaatilist, eepilist ja heroilist muusikat.

Kui ooperis „Pühajärv“ ei ole veel kõigekülgselt teostunud Ernesaksa heliloomingu protsessi murrang ande igakülgselt avaldamiseks, siis tulebki, nagu eespool on mainitud, peasüü asetada libreto staatilisusele. Teisest küljest tuleb aga tunnustada, et ooperis on rohkesti kohti, kus Ernesaks leiab vahendeid, et konflikte ja kokkupõrkeid, situatsioone ja inimlikke suhteid kirjeldada väga värvirikkalt, jõuliselt, dramaatiliselt ja ilmekalt.

Ooperi kulminatsiooniks kujuneb neljas pilt. Nii Maidu aaria (vahest kõige muusikatihedam ja sisukam aaria kogu ooperis) kui ka sellele järgnev rahvapidu oma suurepäraselt toreda tantsumuusikaga, paruni ilmumine ja selle pildi dramaatiline lõpukoos on jõuliselt, karaktersest ja haaravalt kirjutatud.

Viies pilt — metsastseen — on lavaliselt ebaõnnestunud, mistõttu muusika ei pääse täiel määral mõjule — iseenest on siin partituuris väärtuslikke elemente, mis ei ole aga kasutatud tegevuseks (või vähemalt mitte küllaldase selgusega kujundatud).

Ka kuues pilt sisaldab palju head (joonistustseen, talupoegade mäss, lõppkoor), kuid ka siin on veel rohkem kui 5. pildis lavaliselt palju vaieldavat ning puudub kooskõla partituuri ja lavategevuse vahel. Nii näiteks tingib ooperi optimistlik lõppkoor hoopis teist lõpp-punkti asetamist kui antud lavastuses.

Ernesaks on suur asjatundja vokaalsel alal. Nii on ka „Pühajärves“ tema rikkalikud kogemused sel alal inspireerinud teda haruldaste lauluansamblite ja ka üksikute aariate loomisele. Endastmõistetavalt mängib ka selles ooperis — nagu „Tasuleekides“ — peaosas rahvas. Üksikud tegelased peegeldavad sakslaste poolt rõhutatud, orjastatud, kurnatud eesti talupoegade tundeid ja meeleoluavaldusi. Seepärast on õige, et Ernesaks asetab pearõhu „Pühajärves“ kooridele. Tundus, et ka capella kooridega võiks ooperi žanris siiski veidi ettevaatlikum olla. Suurepäraselt on õnnestunud ooperi avamäng ja sellele järgnev ka capella segakoos. Kuid ooperis esineb ka capella koori laul-

Stseen G. Ernesaksa ooperist „Pühajärv“. Parun v. Stryck (Karl Ots)

mine liiga sagedasti ja seetõttu jääb orkestri kaasmängu väljalülitamine probleemiliseks.

Oma orkestratsioonis on Ernesaks tagasihoidlik, kuid küllalt sihikindel. Suureks vooruseks partituuris võib lugeda seda, et orkestri saade on läbipaistev ega kata soliste. Kahtlemata on võimalik veel värvirikkama saatemuusika loomine, ja Ernesaks, talle omase enesekriitika, tööinnu ja põhjalikkusega saavutab oma järgmises ooperipartituuris kindlasti veel rohkem kui „Pühajärves“. Mulle näis, et selles partituuris kohati puudusid bassid.

Üksikutest tegelastest tuleb kõigepealt välja tõsta pastori tänulikud partiid ja selle teostajat, ENSV teenelist kunstnikku Benno Hansenit, kes tulemusrikkalt kasutab oma mahedat kõigis registreis ühtlast häält ja löi meeldejäeva kuju.

Ka Tiit Kuusik Peebu osas vaimustas kuulajaid oma ainulaadse häälega, vokaalse meisterlikkuse ja osava osakujundamisega.

Linda Selistemäe Reet oli hääleliselt rahuldav. Meta Kodanipork Maidu osas oli oma ülesannete täitmisel igati meeldiv ja loomulik, kuigi see osa ei anna palju võimalusi eriliseks hiilgamiseks.

Negatiivsed osad „Pühajärves“ olid seevastu antud teatava liialdamisega, vähesugestiivselt ja vahest koguni ebausutavalt (välja arvatud juba mainitud suurepäraselt õnnestunud kirikhärra kuju Benno Hansenit kehastuses). Nii Pühajärve parun (K. Ots) kui ka kubjas (Jaak Johanson — ka propos: kas Johanson peab siis tingimata alati kubjast mängima?) mõjusid mitte negatiivsete tüüpidenä, vaid lihtsalt koomiliselt. Siin oleks soovitatav veidi redigeerimist ette võtta nende tüüpide realistlikumaks, ehtsamaks ja mõjuvamaks lavaliseks kujundamiseks.

Ooperit juhatas autor. Orkester mängis palju elavamalt kui tavaliselt — Ernesaksa sugestiivne interpreteerimiskunst avaldas oma mõju ja innustas orkestrit musitseerimiseks (ja mitte oma partiide mahamängimiseks, nagu see on juhtunud viimasel ajal, näit. „Tasuleekide“ etendus- tel). Koostöö lava ja orkestri vahel oli laitmatu: Ernesaks oskab distsipliini nõuda ja musitseerida, nii et iga detail „istub“ ja kogu keerukas ooperiaparatuur liitub üheks orgaaniliseks tervikuks.

Võib julgesti öelda, et „Pühajärvel“ on kindlustatud suur, teenitud menu ja pikk iga teatrirepertuaaris. Ooper väärrib seda, et praeguses lavastuses teha olulisi parandusi. Ernesaks on selle ooperiga loonud ühe olulise ja tähtsa teose: tema loomingu on see ooper suureks saavutuseks ja sellega ühtlasi ka rõõmustavaks tõendus- seks kogu meie muusikakultuuri pidevast kasvust.

B. Lukk